

Dr. Constantin Angelescu și arhivele românești

VIRGILIU Z. TEODORESCU

„Temperament dinamic, pasionat, ușor inflamabil, Angelescu s-a identificat cu noul său câmp de activitate, pe care s-a apucat să-l cultive cu ardoarea neofitului și cu fervoarea apostolului. Plecând de la dogma că școala este cea dintâi și cea mai puternică pârghie de ridicare a poporului, democrat și mai ales patriot prin structura sa sufletească, el a închinat școlii și culturii toată puterea sa de muncă, toată pasiunea sufletului, mergând până la fanatism și supraprețuire.”

Constantin Kirițescu¹

O justificată preocupare a condus, în secolul al XX-lea, la identificarea, în fiecare domeniu de activitate, a celor care, prin faptele de bine, au contribuit la propășirea instituției în care au trudit². Așa s-a ajuns la studierea mărturiilor care fac referință la evoluția instituției, la cei care i-au condus destinele sau care, prin activitatea desfășurată, au reprezentat pentru urmași relevante exemple. În cazul Arhivelor Naționale, preocuparea este destul de recentă, doar sporadic fiind prezentate fapte și personalități anterioare anilor '50³. Momentul aniversării a 125 de ani de activitate s-a concretizat și prin elaborarea unui volum⁴ care a reunit informații referitoare la istoria instituției, la câteva din personalitățile care, în decursul anilor, i-au condus destinele. În anii care au urmat au fost elaborate alte studii monografice ca urmare a cercetărilor întreprinse,

¹ Constantin Kirițescu, *Portrete – oameni pe care i-am cunoscut*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 332.

² Un exemplu a fost oferit de medici, care s-au constituit, la Iași, în Societatea naturaliştilor și a medicilor, în al patrulea deceniu al secolului al XIX-lea, având ca preocupare, pe lângă susținerea prezentărilor obținute în urma cercetărilor, la zi, din domeniul practicii medicale și acordarea atenției evocării înaintașilor. Trecerea anilor a condus la constituirea și în România a unei adevărate discipline: istoria medicinei, cu remarcabile rezultate, consemnate în literatura de specialitate.

³ Dimitre Onciul a întreprins un prim studiu în care a tratat trecutul Arhivelor Statului. „Revista Arhivelor”, seria anilor 1924-1947, a încorporat informații referitoare la trecutul instituției, mai mult, după anul 1938, numerele au fost dedicate unor personalități care au condus Arhivele Statului.

⁴ *Arhivele Statului – 125 de ani de activitate. 1831-1956*, București, 1957, 514 p., incluzând și studiul lui Mihail M. Fănescu, *Gheorghian Peșacov. Contribuții la cunoașterea vieții și activității sale* (p. 287-301).

predilect, în arhiva instituției. În acest caz, s-a trecut la editarea volumului *Figuri de arhiviști*, în care au fost incluse 19 studii⁵. Concomitent, în paginile „Revistei Arhivelor”⁶ au fost incluse o serie de prezentări de biografii ale predecesorilor care au onorat arhivistica românească.

O atentă analiză constituie, pentru cel tentat să porceadă la elaborarea unor studii ce s-ar dori capitole ale unei viitoare istorii a arhivisticii românești, prilejul de a-și da seama de dificultățile încă existente, întrucât complexitatea problemelor reclamă o prealabilă rezolvare prin elaborarea unor alte și alte studii care să definească, pentru fiecare etapă, oameni și fapte. În acest context, este necesar să avem cunoscute și contribuțiile acelor care, deși s-au aflat în afara instituției, au participat, prin sprijin moral și material, la propășirea ei. Este, deci, necesar să fie evocate personalitățile care s-au aflat în Camerele Legiuitoare, guverne, instituții ale statului unde, prin poziția manifestată, au exprimat preocuparea de soarta arhivelor românești, de oamenii care le slujeau. În acest sens, ne-am propus să evocăm o personalitate care s-a manifestat, prin fapte, ca prieten al arhivelor românești, este vorba de dr. Constantin Angelescu⁷.

⁵ *Figuri de arhiviști*, București, 1971, 328 p., incluzând studiile referitoare la Iordache Rasti, Ion Eliade Rădulescu, Grigore Alexandrescu, Vasile Alecsandri, Teodor Codrescu, Petrache Teulescu, Nicolae Filimon, Grigore Bengescu II, Cezar Bolliac, Grigore N. Manu, Constantin D. Aricescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Dimitre Onciul, Sever Zotta, Franz Zimmermann, Albert Berger, Constantin Moisil, Iuliu Moisil, Ioachim Miloia.

⁶ „Revista Arhivelor” 2/1963, p. 201-249, nr. 2/1964, p. 259-280, 2/1965, p. 169-180, 1/1966, p. 227-234, 2/1966, p. 209-214, 1/1972, p. 55-61, 1/1975, p. 66-69.

⁷ În ultimele decenii, personalitatea dr. C. Angelescu a fost în atenția celor care s-au preocupat de istoria învățământului și culturii din perioada interbelică pe teritoriul României. Vezi Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 328-354; Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare D.A.N.I.C.), fond *Onisifor Ghibu*, inv. 1835, dosar 596, f. 1-34, note referitoare la dr. C. Angelescu; f. 35-44, cupuri din presă, incluzând cuvântări ale dr. C. Angelescu, statistici, caricaturi ș.a. Au existat și reacții ale detractorilor. Amintim, în acest sens, pe cei din opoziție care, după primul război mondial, au preconizat tragerea la răspundere a Guvernului Brătianu pentru modul cum a acționat, alăturându-se Antantei fără a avea o preocupare majoră ca, în perioada neutralității, să procedeze la o bună înzestrare și organizare a armatei, ca să poată face față solicitărilor la momentul intrării în război; faptul că în perioada neutralității s-a admis ca materialele strategice să fie exportate pe terțe piețe; permiterea pătrunderii pe teritoriul României a trupelor rusești fără a încheia o prealabilă convenție; trimiterea tezaurului public la Moscova; folosirea irațională a mijloacelor de transport în dauna avutului public la momentul retragerii spre Moldova, evacuarea copiilor, luându-i de lângă membrii familiei și fără avizul acestora; distrugerea deliberată, la retragere, a resurselor economice, prin incendiere. Vezi D.A.N.I.C., fond *Pantelimon Halippa*, inv. 2126, dosar 355/ F.D. Textul încriminării guvernării liberale, formulat de un grup de deputați din Parlamentul României, includea, printre cei acuzați, și pe dr. C. Angelescu.

Născut pe plaiurile Olteniei, la 10/23 iunie 1869, la Craiova, aici și-a început studiile pe care le-a finalizat la Paris, unde s-a format și specializat ca medic chirurg. Preocupările pentru cercetare și găsirea de noi modalități de înlăturare a maladiilor l-au afirmat în lumea medicală pariziană. Rezultatele remarcabile în domeniul cercetării științifice l-au condus la obținerea doctoratului în medicină, în anul 1897. Deși i se ofereau tentante perspective de a rămâne la Paris, în mediul lumii cercetării medicale, a preferat să revină în țară, integrându-se, din primele momente, la opera reformatoare care solicita participanților o contribuție majoră. Energia și-a canalizat-o atât în domeniul medical, unde a împletit armonios munca de spital cu cea de cercetare, cât și în viața politică. Din anul 1901, a devenit parlamentar, fiind o prezență în decursul deceniilor, iar propunerile, reacțiile exprimate cu demnitate l-au definit ca om al probității, preocupat de progresul societății românești. Începutul de secol XX a cunoscut, prin omul școlii Spiru C. Haret, epoca de înflorire a învățământului, prin programul conceput și coordonat cu consecvență de către acesta. Pentru Constantin Angelescu, exemplul oferit a constituit, peste ani, călăuză a ceea ce trebuia să înfăptuiască după clipele grele ale tăvălugului distrugător al primului război mondial, a realizării voinței exprimată și prin Actele Marii Uniri din martie, noiembrie și decembrie 1918. În rezolvarea complexelor probleme organizatorice ce se impuneau ca necesitate, pentru grabnica depășire a dificultăților de tot felul, Constantin Angelescu a dovedit, prin modul cum a acționat, o tenacitate exemplară, fiind o prezență mobilizatoare pentru contemporani. A conceput proiecte-lege cu caracter reformator, antrenând la acțiune oamenii satelor și orașelor pentru zidirea de localuri de școli, înzestrarea acestora cu tot ceea ce era necesar pentru buna desfășurare a procesului instructiv-educativ. Receptiv la cele mai moderne mijloace, cum ar fi folosirea filmului didactic, a acordat atenție diversificării învățământului, militând pentru popularizarea cunoștințelor folosite în rândurile tinerilor, dar și a adulților, fiind adeptul conceptului că procesul instructiv nu se limitează numai la anii de școală. A acționat pentru înființarea de asociații, fundații, cămine culturale, atenee populare, care să contribuie la atragerea spre cultură a tuturor vârstelor, spre ceea ce era moștenirea de la înaintași, dar și spre ceea ce era novator, specific anilor de profunde prefaceri postbelice.

Împletirea armonioasă a problemelor abordate l-a afirmat pe medicul chirurg, cercetătorul științific, omul de la catedră, preocupat să predea ștabela discipolilor săi, omul politic, în calitate de membru al Partidului Național Liberal, definindu-l ca o celebritate.

Modul de abordare a problemelor la ordinea zilei l-a propulsat în cariera politică, el făcând parte, începând din anul 1914, din diverse guverne, deținând responsabilitatea conducerii a diverse ministere⁸. Amintim, în acest sens, activitatea de coordonare a

⁸ Ministru al Lucrărilor Publice (04. 01. 1914-11. 12. 1916); ministru al Instrucțiunii Publice (28. 12. 1918-05. 07. 1919; 06. 07. 1919-26. 09. 1919); ministru al Instrucțiunii (19. 01. 1922-29. 03. 1926; 24. 11. 1927-15. 11. 1928; 14. 11. 1933-28. 12. 1933); prim-ministru (30. 12. 1933-03. 01. 1934); ministru al Instrucțiunii (03. 01. 1934- 01. 10. 1934); ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice (02. 10. 1934-28. 08. 1936); ministru al Educației Naționale (28. 08. 1936-

resorturilor Lucrărilor Publice, Instrucțiunii⁹. Participarea la conducerea acestor ministere i-a facilitat cunoașterea posibilităților de antrenare a lor la opera constructivă a sistemului de învățământ căreia i-a acordat o atenție constantă pe parcursul anilor de activitate.

Contribuția patriotului Constantin Angelescu s-a făcut simțită în momentele de maximă solicitare¹⁰. Amintim, în acest sens, prezența¹¹, ca ministru plenipotențiar al României, în anii 1917-1918, în S.U.A., prilej de a prezenta situația dramatică a României (prin procesul de bolșevizare a armatei ruse, care a provocat nu numai părăsirea pozițiilor atribuite ei în conformitate cu prevederile colaborării celor două armate, după cum era stipulat în Convenția Militară, ci și trecerea la acțiuni menite să atragă teritoriul României în „arealul” regimului bolșevic). Sunt concludente, în acest sens, întâmplările petrecute la Spătărești-Fălțiceni, Galați și chiar la Iași, unde, prompta replică dată prin solidarizarea armatei române cu populația civilă a anihilat asemenea acțiuni. Pentru Constantin Angelescu a fost prilejul de a reafirma interesele majore ale României, desfășurând o bogată propagandă pentru susținerea aspirațiilor de Unire a tuturor românilor. La Paris a fost cooptat¹², de către Take Ionescu, în Consiliul Național pentru Unitatea Românilor, desfășurând o pertinentă acțiune pe lângă plenipotențiarii Antantei, pentru a acorda României sprijinul necesar în contextul anului 1918.

17. 11. 1937). Vezi Mioara Tudorică, Ioana Burlacu, *Guvernele României între anii 1866 – 1945, liste de miniștri*, în „Revista Arhivelor”, anul XLVII, vol. XXXII, nr. 2/1970, p. 429-476.

⁹ Dr. C. Angelescu, de fapt, la Ministerul Lucrărilor Publice a realizat, din ordinul ministrului de Război, Vintilă I. Brătianu, coordonarea organizării pentru război a Serviciului Sanitar al Armatei, având colaborator la îndeplinirea acestei misiuni pe dr. Nicolae Marinescu. Vezi Gheorghe Sanda, *Generalul dr. Nicolae Marinescu, personalitate de seamă a medicinei militare românești*, în *Momente din trecutul medicinei*, București, Editura Medicală, 1983, p. 821-825.

¹⁰ Semnificativă este scrisoarea dr. C. Angelescu din 20 august 1917, prin care-l informa pe Jean Th. Florescu, că părăsea România prin Rusia pentru a ajunge în Franța. Cu acest prilej, amintea de atmosfera de la Iași, unde toți erau încrezători în posibilitatea menținerii Moldovei. Scrisoarea se încheia cu urarea să se reîntâlnească în România Mare. Vezi, D.A.N.I.C., fond *Jean Th. Florescu*, inv. 1225, dosar 3/1917.

¹¹ A acționat în rândurile emigrației românești din Transilvania, care avea organizații culturale în S.U.A., la New York, Philadelphia, Chicago, Detroit, Cleveland, cu publicațiile „Tribuna”, „Santinela”, „Transilvania”, „România”, „Familia” ș.a. care militau pentru unitate, acordând ajutoare materiale, inclusiv militare, pentru crearea unor unități de voluntari americani de origine română în sprijinul României. Vezi Florea Marin, *Medicii și Marea Unire*, București, Editura Tipomur, 1993, p. 29.

¹² La 3 octombrie 1918, la Paris, s-a constituit Consiliul Național al Unității Române, având ca președinte pe Take Ionescu, vicepreședinte pe Vasile Lucaciu, membrii pe Octavian Goga, dr. Constantin Angelescu, Jean Th. Florescu. După demersurile făcute, Consiliul a fost recunoscut de Puterile Aliate ca reprezentant al intereselor României. Vezi Onisifor Ghibu, *Oameni între oameni*, București, Editura Eminescu, 1990, p. 125, nota 53.

Un alt moment care l-a supus la o verificare a înaltei sale conștiințe l-a constituit silnicul act impus de cei ce-și atribuiseră calitatea de a reîmpărți teritoriile Europei. Hotărârile „arbitrajului” de la Viena, din august 1940, venit ca ultimatum pentru România, au fost dezbătute în Consiliul de Coroană, unde Constantin Angelescu a participat în calitate de consilier regal. A fost unul din cei care s-au manifestat pentru respingerea acestui nou rapt din trupul țării, considerând că este necesar să apărăm teritoriul național¹³.

Am amintit aceste câteva episoade de participare la viața țării, pentru a reveni, succint, la dominantă preocupare care a fost pentru Constantin Angelescu resortul învățământului și culturii. Parcurgerea plaiurilor țării i-a permis cunoașterea situațiilor concrete, procedând la mobilizarea tuturor energiilor umane și materiale în vederea ridicării de noi și corespunzătoare edificii școlare la sate și orașe. Astfel, la 8 septembrie 1923, participă la punerea pietrei fundamentale a Școlii Normale de băieți „Ștefan cel Mare”¹⁴ din Bacău. O altă călătorie a întreprins-o, în toamna anului 1924, pe Valea Târnavelor¹⁵, a participat la punerea pietrelor de fundație la mai multe asemenea așezăminte. Pe plaiurile Bistriței ardelene a fost înființat, în anul 1923, Liceul „Alexandru Odobescu” din Bistrița. În al doilea an de existență a liceului, ministrul C. Angelescu, însoțit de I. Valaori, a vizitat acest așezământ, impresiile fiind deosebite, remarcând modul de organizare și desfășurare a procesului de învățământ¹⁶. O asemenea acțiune a întreprins-o și în primăvara anului 1925 în zona Fălțicenilor¹⁷. În luna mai 1925, a participat la punerea pietrei de fundație a Catedralei Ortodoxe din Târgu Mureș¹⁸, iar în toamnă, a fost prezent la Buzău, la declanșarea lucrărilor de construcție a Seminarului „Chesarie Episcopul”¹⁹. La începutul anului 1926, este prezent la Huși, unde a vizitat Gimnaziul „Anastasia Panu” și a participat la punerea pietrei fundamentale la localul Școlii Normale de băieți și inaugurarea Școlii Secundare de fete „Elena Doamna”²⁰. În vara anului 1928, este prezent la Beiuș, pentru a participa la sărbătorirea a 100 de ani de

¹³ Numit consilier la 30 martie 1938, a fost împotriva abdicării în fața presiunilor celor ce s-au considerat a fi împărțitorii de dreptate prin odiosul act al Diktatului de la Viena.

¹⁴ D.J.A.N. Iași, fond *Inspectoratul Școlar Iași*, dosar 3/1943, f. 2; *Îndrumător în arhivele Statului, județul Bacău*, vol. II, București, 1989, p. 99; prezența și contribuția ministrului C. Angelescu se regăsește și în fondul Inspectoratul Școlar al județului Bacău, dosar 2/1924; îndrumător citat, p. 21, 184, 304, 469-474.

¹⁵ Ioan Opreș, *Alexandru Lapedatu în cultura românească*, București, Editura Științifică, 1996, p. 103.

¹⁶ *Anuarul IV al Liceului de Stat „Alexandru Odobescu” din Bistrița, anul școlar 1926/1927*, p. 8; *Îndrumător în Arhivele Statului, jud. Bistrița-Năsăud*, București, 1988, p. 288.

¹⁷ *Ibidem*, p. 112.

¹⁸ „Dimineața”, 4 decembrie 1934

¹⁹ „Viitorul”, anul XVII, nr. 528, 16 octombrie 1925.

²⁰ Ioan Opreș, *op. cit.*, p. 157.

la înființarea Liceului Român Unit „Samoil Vulcan”²¹. La 25 ianuarie 1934, dr. C. Angelescu lansa ordinul Ministerului Instrucțiunii privind măsurile ce urmau a fi luate pentru îmbunătățirea învățământului primar²². Inaugurarea oficială a Spitalului de Urgență din București²³, la 5 mai 1934, a oferit dr. Constantin Angelescu prilejul de a aminti realizările, în acest domeniu, în pătrarul de veac de existență a acestei instituții. La începutul iernii anului 1935 participă la inaugurarea Bibliotecii „Ion I.C. Brătianu”²⁴ din cadrul așezământului bucureștean menit a perpetua în veacuri numele Brătienilor, care, în decursul anilor și al generațiilor, au avut contribuții salutare la propășirea neamului românesc. A fost momentul când, în calitate de membru al comitetului de inițiativă pentru ridicarea monumentului Ion I.C. Brătianu, a trecut la acțiune, atât pentru strângerea de fonduri, cât și pentru desemnarea artistului sculptor căruia urma să-i fie încredințată realizarea simbolului de cinstire. În toamna anului 1936, îl regăsim printre participanții la sărbătorirea a 75 de ani de activitate a Astei²⁵, iar la Timișoara²⁶, la dezvelirea bustului Victor Babeș. În luna decembrie 1936 a fost prezent la Satu Mare²⁷, la dezvelirea monumentului dedicat cinstirii lui Vasile Lucaciu. În vara anului 1937, la 29 august, dr. C. Angelescu, ministrul Educației Naționale, a participat la manifestările din zona Fălticeniilor, ca răspuns la invitația președintelui Asociației Culturale, când, la Baia, în parcul localității, a fost dezvelit monumentul cinstirii eroului Nicolae Stoleru, învățător, sublocotenent în rezervă, căzut la datorie în primul război mondial. Cu acest prilej, a fost pusă și placa fundamentală a Casei Învățătorilor²⁸ din Fălticeni, a fost vizitat muzeul local, precum și Banca Învățătorilor. Ieșenii, în acțiunea de iradiere a culturii în toate cartierele orașului, apreciind contribuția dr. C. Angelescu la promovarea învățământului și culturii, au dat numele acestuia ateneului din str. Sf. Haralambie. În acest așezământ au fost organizate manifestări variate. Constantin Meissner a primit o invitație de a participa, la 5 decembrie 1937, la festivalul dat de Asociația „Cultura Tinerimei”. Fondurile care urmau a se realiza erau menite susținerii actelor de binefacere cu ocazia sărbătorilor Crăciunului²⁹. Am amintit câteva din prezențele dr. Angelescu, care constituiau

²¹ „Nașunea”, anul II, nr. 117, 2 aprilie 1928.

²² D.J.A.N. Bacău, fond Școala generală Blidari, comuna Căiuți, dosar 49/1933-1934, f. 18-21, copie; *Îndrumător în Arhivele Statului, județul Bacău*, vol. II, București, 1989, p. 469-474.

²³ Constantin Deculescu, *Cu privire la înființarea Spitalului de Urgență din București*, în *Momente din trecutul medicinei*, București, Editura Medicală, 1983, p. 773-777.

²⁴ „Universul”, anul LII, nr. 327, 27 noiembrie 1935.

²⁵ Ioan Opreș, *op. cit.*, p. 229.

²⁶ Idem, *Comisia monumentelor publice și activitatea ei*, în „Revista Arhivelor”, anul LXV, vol. L, nr. 3/1988, p. 267-276; Negoită Lăptoiu, *Romul Ladea*, București, Editura Meridiane, 1985, p. 57, 104, face mențiunea că bustul modelat de Romul Ladea a fost amplasat în fața spitalului „Bega”, în anul 1939.

²⁷ „Nașunea Română”, anul X, nr. 281, 15 decembrie 1936.

²⁸ D.A.N.I.C., fond personal C. Meissner, inv. 1077, III/16, f. 6.

²⁹ *Ibidem*, V/84, f. 5.

participări la momente solemne, fiind, în același timp, prilej de cunoaștere, la fața locului, a realelor situații care reclamau prompte rezolvări, inclusiv de natură legislativă.

Un prim act reformator l-a constituit promovarea, în anul 1919, a Proiectului-lege pentru funcționarea Casei Școalelor și a Culturii Poporului³⁰. A fost urmat de Proiectul-lege din anul 1924 referitor la învățământul primar și normal-primar³¹, de cel referitor la învățământul particular³² susținut, în anul 1925, de cel care, în anul următor, a abordat soarta învățământului secundar. Dacă cele amintite le-a elaborat în calitatea sa de ministru, atunci când o propunere folositoare a venit din partea opoziției, a considerat necesar să se alătore și să contribuie la îmbunătățirea și adoptarea respectivelor proiecte-legi. Ne referim la problema învățământului universitar³³, ce a fost în atenția Parlamentului în anul 1932.

Parcurgând măturile încorporate în fondul arhivei Ministerului Instrucțiunii, distingem dispozițiile, circularele, regulamentele, concursurile pentru recrutarea, perfecționarea și promovarea personalului didactic, elaborarea manualelor și a materialelor didactice, înzestrarea bibliotecilor școlare și a celor sătești, atenția acordată școlilor de arte și meserii, modul de susținere materială a elevilor și studenților prin sistemul de burse, acordarea de recompense, rolul comitetelor școlare. În contextul Reformei învățământului și culturii, Constantin Angelescu a promovat măsurile care să permită depășirea diferențelor existente, după anul 1918, în teritoriile unite cu România. Remarcabilă a fost și preocuparea sa ca noile generații să contribuie la eradicarea analfabetismului și la lărgirea cunoașterii țării prin organizarea de excursii școlare, participări la campanii de cercetare pe teren ale studenților.

³⁰ Casa Școalelor a fost înființată în anul 1896, cunoscând, pe parcursul anilor, reorganizări prin modificările legii, cea din 1919 realizând noua structură, Casa Școalelor și a Culturii Poporului. A întreprins, în perioada interbelică, o laborioasă operă constructivă și de dotare a unităților de învățământ și cultură, asigurându-le, astfel, condiții optime pentru procesul instructiv-educativ. Vezi D.A.N.I.C., fond *Casa Școalelor*, inv. 641, dosare: 4/1919, f. 1-4, 5-8, 9-11 și în continuare; 5/1919, f. 127-128; Ioana Burlacu, Traian Rus, *Casa Școalelor, 1896-1948*, în „Revista Arhivelor”, anul LII, vol. XXXVII, nr. 4/1975, București, p. 401-418; Ioana Burlacu, *Rolul Casei Școalelor în dezvoltarea conștiinței naționale a tuturor românilor*, în „Revista Arhivelor”, anul LV, vol. XL, nr. 3/1978, București, p. 264-273.

³¹ *Ministerul Instrucțiunii – Legea pentru învățământ primar al statului și învățământul normal- primar*, București, Editura Cartea Românească S.A., 1925, 296 p.

³² O sugestivă prezentare în *Activité du Ministère de l' Instruction 1922-1926 par le dr. C. Angelesco, ministre de l' Instruction*, București, Editura Cartea Românească, 1928, 103 p.

³³ *Discursul d-lui dr. Constantin Angelescu la Legea învățământului superior ținut în ședința Senatului din 7 martie 1932*, București, Editura Monitorul Oficial – Imprimeria Centrală, 1932, 35 p.; dr. C. Angelescu, profesor universitar, senator de drept, *Discurs relativ la Legea Organizării Culturale rostii în ședința Senatului de la 11 aprilie 1933*, București, Editura Monitorul Oficial – Imprimeria Centrală, 1933, 15 p.

Putem aprecia că pentru colaboratorii de pe toate treptele ierarhice, exemplul său de dăruire pentru cauza îmbrățișată a constituit o permanentă călăuză, rezultatele obținute fiind incontestabile în epocă și o eventuală pildă pentru cei interesați de soarta actuală și viitoare a învățământului și culturii din România. Ne referim predilect la ampla operă constructivă, când, pe teritoriul țării, au fost zidite mii de localuri de școli, cămine culturale, atenee populare, au fost înzestrate biblioteci școlare și sătești. Constantin Angelescu a știut să mobilizeze, dar și să-i răsplătească pe colaboratori³⁴.

Rezultatele studiilor întreprinse de dr. Constantin Angelescu au fost încredințate tiparului, în revistele de specialitate din Franța și România. Prezența sa la Spitalul „Filantropia” din București s-a resimțit atât prin prestația ca medic și profesor, dar și ca director al Clinicii chirurgicale a Facultății de Medicină. Sub atenta lui îndrumare s-au format generații de chirurși.

Ca o încununare a rezultatelor obținute pe tărâm științific a fost desemnarea lui Constantin Angelescu ca membru de onoare al Academiei Române în anul 1934³⁵.

Dr. Constantin Angelescu a lansat³⁶, împreună cu alți intelectuali, ideea, concretizată în anul 1935, a înființării Academiei de Științe din România, care a desfășurat, până la samavolnica desființare din anul 1948, o bogată activitate, remarcabilă, astăzi, prin modul cum se reflectă în periodicele pe care le-a editat și personalitățile promovate.

Liceul „Elena Cuza” din Craiova³⁷ a avut în ministru dr. Constantin Angelescu un nou ctitor. Lucrările de demolare a vechiului local s-au desfășurat în anul 1928 când s-a pus și piatra de fundație la corpul principal, la cele două laterale și aripa centrală.

³⁴ Ne referim atât la recompensele materiale care asigurau continuitatea în activitatea celor care îmbrățișau cariera didactică, cât și la cele morale, cum ar fi ordinele și medaliile care s-au constituit în acei ani, formula pentru răsplătirea celor cu bune rezultate în învățământ și cultură. Amintim medalia „Răsplata muncii pentru construcții școlare”, emisă în anul 1923, bătută în bronz aurit, bronz argintat și bronz, având diametru de 35 mm, cu care au fost recompensați, începând din anul 1923, cei ce s-au evidențiat în opera de ridicare a localurilor de școli. Vezi Eugen F. Teodoreanu, Virgiliu Z. Teodorescu, *Învățământul oglindit în medalistica românească*, în „Buletinul Societății Numismatice Române”, LXXV – LXXVI, 1981-1982, nr. 129-130, p. 411-433.

³⁵ Dorina N. Rusu, *Istoria Academiei Române – repere cronologice*, București, Editura Academiei Române, 1992, p. 191, 320; a fost ales, la 24 mai 1934, membru de onoare și a fost reconfirmat la 3 iulie 1990.

³⁶ Academia de Științe din România, în decursul anilor de activitate, a organizat și acțiuni de popularizare a cercetărilor științifice prin cicluri de conferințe. Vezi Ioan Oprea, *op. cit.*, p. 289.

³⁷ „Monitorul Oficial”, nr. 105, 15 mai 1928, p. 29, 33; Dem. Minulescu, *Centenarul Liceului de fete „Elena Cuza” 1835-1935*, Craiova, 1935; *Anuarul Liceului internat de fete „Elena Cuza”*; *Îndrumător în Arhivele Statului, județul Dolj*, București, 1976, p. 149, 150, 162.

Construcțiile s-au finalizat în anul 1935, realizate după proiectul arh. N. Stănescu și sub coordonarea ing. constructor T. Demetrescu.

Receptiv la nou, dr. Constantin Angelescu s-a adresat celor mulți și prin intermediul radioului. Astfel, la împlinirea a 75 de ani de la realizarea Unirii Principatelor, prof. dr. Constantin Angelescu, în calitate de ministru al Instrucțiunii, susținea la radio, la 27 ianuarie 1934, conferința *Ion I.C. Brătianu și Unirea*, prilej de afirmare a profundelor semnificații ale zilei când poporul român a preluat și dus pe mai departe destinele pe calea propășirii. Evocând oamenii și faptele lor care s-au constituit creatorii acestui ideal, dr. Constantin Angelescu arăta cum Ion I.C. Brătianu a fost, la începutul secolului al XX-lea, omul care și-a asumat responsabilitatea misiunii de a acționa cu tenacitate pentru a deveni realitate Unirea cea mare. Încheia conferința cu următoarea formulare: „Dragostea de țară, cuminenția și vrednicia, iată credința viitorului, iată sarcina de răspundere a păstrării acestei uniri și sfânt patrimoniu național”³⁸.

La 28 noiembrie 1936, dr. Constantin Angelescu se adresa la radio, la „Ora Străjeriei”, evocând semnificația zilei de 1 Decembrie, ziua Unirii Ardealului cu România, prilej de a aminti faptele înaintașilor, pilduitoare pentru toate generațiile, subliniind ce înaltă misiune revenea tineretului, ca apărător al gleei străbună³⁹.

Pentru o mai bună înțelegere a complexității personalității lui Constantin Angelescu, trebuie să amintim că, în puținele clipe de răgaz, se ocupa și cu scrierea unor eseuri, în care a surprins trăsăturile definitorii ale intelectualilor prezenți în aria preocupărilor sale, în acest context, o atenție deosebită acordând-o evocării lui Spiru C. Haret, Ion I.C. Brătianu, Dimitre Onciul.

Constantin Angelescu a fost o prezență în cotidian, participând cu entuziasm la solemnitatea inaugurării unor edificii⁴⁰, predilect cele pentru adăpostirea actului de învățământ și cultură, dezvelirii unor monumente din forul public. Prezența la asemenea momente i-a oferit prilejul ca, prin cuvântările ținute, să-și exprime înaltul său patriotism.

³⁸ Societatea Română de Radiodifuziune Direcția Patrimoniu-Arhive, dosar 4/1934, 6 file, text dactilografiat cu intervenții și semnătura olografă a lui Constantin Angelescu.

³⁹ *Ibidem*, dosar 17/1936, 5 file dactilografiate.

⁴⁰ Solemnitatea de la Arhivele Statului, pentru inaugurarea Palatului Muzeului Arhivelor Statului s-a desfășurat la 1 mai 1925, bucurându-se de participarea reprezentanților Casei Regale, ai Guvernului, ai instituțiilor de cultură. Buzoian prin alianță, dr. Constantin Angelescu a fost permanent preocupat de rezolvarea problemelor ce se ridicau de către oamenii din această zonă a țării. Fie că era vorba de o problemă a unei persoane, fie a unei colectivități, el căuta să fie prompt, intervenind în rezolvarea solicitărilor petenților. Au fost și situații când, ca semn de recunoștință, s-a procedat la a se da numele său așezământului respectiv. Astfel, la Liceul „B.P. Hasdeu”, clădirea internatului a primit numele „Dr. Constantin Angelescu”. Vezi D.A.N.I.C., colecția *Acte comemorative și de fundație*, inv. 128.

Cu atât mai mult, cel care parcurge dosarele diverselor societăți din perioada interbelică constată prezența sa activă, în calitate de organizator, sprijinitor material, dar și de bun conferențiar. Ne referim la Ateneul Român⁴¹, care, la 15 noiembrie 1923, l-a desemnat ca președinte al societății, Societatea pentru învățătura poporului român, Liga Culturală și ș.a. Preocuparea pentru evoluția disciplinei care l-a afirmat l-a adus în rândurile Societății române de istoria medicinei, al cărui membru de onoare a fost⁴².

⁴¹ La Ateneul Român poate fi considerat un efectiv continuator a ceea ce a întreprins Constantin Esarcu pentru a face din edificiul ridicat o eficientă instituție de cultură. A realizat, împreună cu arh. Petre Antonescu și mulți alții, o amplificare a spațiilor menite să găzduiască noi funcționalități sau să faciliteze, la alți parametri, organizarea unor manifestări devenite tradiționale. În calitate de conferențiar, la 4 decembrie 1927, a reținut atenția participanților, vorbind la centenarul nașterii chimistului Marcelin Berthelot. A fost anul când a vorbit și la inaugurarea noii săli destinate să găzduiască biblioteca, expoziții, cursuri etc. În anul 1934, a fost organizată o amplă manifestare dedicată Corpului Didactic. În anul 1935, a avut prilejul ca, în conferința despre „votul femeilor”, să exprime convingerile democratice ce i-au călăuzit demersurile spre înfăptuirile la care s-a încadrat în deceniile de activitate. Un alt prilej de a-și exprima satisfacția muncii împlinite l-a constituit solemnitatea de la 26 mai 1938, de inaugurare a marii fresce din incinta Ateneului Român. Considerăm deosebit de semnificative aprecierile exprimate cu acel prilej, când publicul avea în față, prin creația pictorului de fresce Costin Petrescu, o reală sinteză a istoriei poporului român, o opera parietală de mari proporții.

La 22 aprilie 1939, a avut din nou prilejul de a finaliza o mai amplă operă de înzestrare a sălii Ateneului Român, cu instalarea orgii, care a conferit noi valențe acestui spațiu, o încununare a preocupărilor, atât a muzicienilor cât și a celor care se mândreau cu titlul de „ateniști”. Cuvântarea sa din acel moment este edificatoare pentru modul cum a acționat ca să realizeze această operă. Cu puțin timp înainte de a fi modificată radical suprafața și dotarea grădinii din fața Ateneului Român, a avut loc, la 12 iunie 1940, dezvelirea bustului unuia din cei care a acționat, în deceniile trecutului veac al XIX-lea, la propășirea acestei societăți, Alexandru Odobescu. Conferințele lui, susținute în vechiul și noul local al Ateneului, au rămas consemnate ca valoroase contribuții pe tărâmul culturii române. Bustul a fost o temporară prezență întrucât acțiunea de metamorfozare a grădinii a dus la dispersarea tuturor lucrărilor de artă plastică ce-i reprezenta, până la acea dată, pe iluștrii înaintași.

Întrucât clădirea Ateneului a avut de suferit de pe urma bombardamentelor aeriene de la 4 aprilie și 24-25 august 1944, s-a impus o grabnică intervenție care să salveze monumentala clădire de la distrugere. Dr. Constantin Angelescu s-a implicat direct la această misiune reușind, într-un termen record, în condițiile de război, să asigure efectuarea reparațiilor, astfel că, la 1 aprilie 1945, sala de festivități a fost redată în folosință. A fost pentru el ultima participare la o solemnitate, ulterior publicul nu a mai avut prilejul de a-l auzi în calitate de conferențiar.

Vezi I. Zamfirescu, V. Căndea, V. Moga, *Ateneul român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 157, 158, 182; Virgiliu Tatomir, *Ateneul Român – Inventar arhivistic*, București, 1974, p. 109.

⁴² Corneliu Ionescu, *Prima etapă de activitate a Societății române de istoria medicinei, 1929-1948*, în *Retrospective medicale*, București, Editura Medicală, 1985, p. 725-735.

Ca om politic, și-a manifestat cu fermitate poziția atunci când situația României era necesar să fie apărată. Ca vizionar și încrezător în tradiționalele relații cu Franța, a fost un membru activ⁴³ în comitetul național al asociației „Les amis de la comtesse de Nouilles”, participând la promovarea legăturilor politice și culturale cu Franța, inclusiv cu românii stabiliți în această țară.

Cavalcada tragicelor evenimente care au târât omenirea în cel de al doilea război mondial l-a determinat să se afle în rândurile celor care au afirmat cu demnitate necesitatea apărării suveranității naționale. În acest sens, el s-a aflat alături de Constantin I.C. Brătianu, Pantelimon Halippa, Mihail Sadoveanu, Gheorghe Brătianu, Iuliu Maniu, Gheorghe Ionescu-Sisești, Ion Petrovici, Alexandru Lapedatu la redactarea și difuzarea „Memoriului Transilvaniei și Banatului către marea opinie publică europeană și mondială”⁴⁴.

Legăturile cu plaiurile natale l-au determinat să accepte participarea, în calitate de membru al comitetului de administrație, alături de Alexandru Lapedatu și ing. S. Constantinescu, al Fundației culturale „Ioan C. Mihail”, de la Craiova⁴⁵.

Un cuvânt se impune și pentru a evoca pasionatul colecționar⁴⁶ de antichități, arme, tablouri, cărți, numismatică. Toate acestea au fost reunite în locuința familiei⁴⁷, din strada C.A. Rosetti, clădire pe care a încredințat-o, spre proiectare și ridicare, arhitectului Ion Socolescu⁴⁸. Din păcate, măsurile represive împotriva reprezentanților „regimului burghez-moșieresc” s-au resimțit și asupra membrilor de familie. A urmat evacuarea din

⁴³ Ioan Opreș, *op. cit.*, p. 236.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 266.

⁴⁵ *Ibidem*, p.243.

⁴⁶ Posibilitățile materiale obținute în urma căsătoriei cu o reprezentantă a marilor proprietari din familia Monteoru, ce deținea mari suprafețe de teren, inclusiv păduri și băile de la Sărata Monteoru, i-au facilitat acumularea, în decursul anilor, a unei mari colecții de artă plastică, pictură, sculptură, grafică, în care s-au reunit creații ale artiștilor români și străini. Colecția a cunoscut avaturile refugiului în Moldova și, apoi, ale trimeriei, cu tezaurul României, la Moscova. Alte piese au luat drumul Franței. După primul război mondial, alte și alte piese au luat locul celor înstrăinate. Vezi Petre Oprea, *Colecționarul dr. Constantin Angelescu*, în „Revista Muzeelor”, anul XXIX, nr. 4/1992, p. 64-66.

⁴⁷ Strada Clemenței, actuala stradă C.A. Rosetti. Vezi Paul Smărăndescu, *Note și reflexii la Istoria Bucureștilor de N. Iorga*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, anul XXXV, 1943, fasc. 113-114, p. 194.

⁴⁸ Ion N. Socolescu (decembrie 1856-februarie 1924, București), studii la Școala de Arte Frumoase din Paris, unul dintre arhitecții fondatori ai Școlii superioare de arhitectură din București, primul ei director și fondator al Societății Arhitecților Români (1891), redactor-șef al primei reviste „Analele arhitecturii”. Proiectele sale au fost realizate la Craiova, Constanța, Pitești, Călărași, Ploiești, Câmpulung-Argeș, Târgoviște, Alexandria, București. Vezi Paul Constantin, *Dicționar universal al arhitecților*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 300-301.

casă, cele ce i-au fost ambientul muncii creatoare s-au risipit, iar ultimul act distructiv a fost înregistrat după cutremurul din anul 1977, când vasta lui bibliotecă a fost aruncată de la etaj direct în basculantă, pentru a face grabnic front de lucru, în vederea extinderea firmei „Lido” și peste această construcție.

Omul Constantin Angelescu și-a manifestat sentimentele față de cei apropiați în cele mai diverse modalități, căutând ca, la momentele aniversare, participarea sa să se concretizeze prin simboluri cu semnificație pentru sărbătorit și cei ce-l omagiau. Astfel, pentru sărbătorirea lui Constantin I.C. Brătianu, în anul 1946, împreună cu Constantin Moisil și N. Constantin au preconizat⁴⁹ realizarea unei medalii pe care au și schițat-o, încredințând-o, spre modelare, sculptorului medalist Emil W. Becker.

Anul de reprimare fizică și morală, an de durere⁵⁰, l-a condus pe Constantin Angelescu pe un pat de spital, unde, la 14 septembrie 1948, trecea în lumea dreptilor.

Am amintit aceste câteva elemente care se constituie capitole dintr-o viitoare necesară monografie dedicată dr. Constantin Angelescu.

În evantaiul de probleme ce-i reveneau ca ministru al Instrucțiunii se aflau și cele generate de prezența în subordinea sa a Arhivelor Statului, a muzeelor, bibliotecilor, instituții deținătoare ale mărturiilor trecutului, el fiind interesat ca acestea să fie, organizatoric, în pas cu prefacerile societății românești postbelice.

Pentru a putea înțelege cum problema arhivelor i-a fost în atenție în decursul anilor, facem referință la câteva personalități care i-au reținut atenția, prin preocupările și probitatea profesională ce i-a caracterizat. Am amintit anterior de portretul realizat pentru a-l evoca pe savantul istoric Dimitre Onciul⁵¹, exemplul lui fiind continuat de către cei care i-au fost în preajmă. După dispariția lui Dimitre Onciul, până la rezolvarea încadrării definitive a unei persoane competente, s-a recurs la serviciile academicianului Alexandru

⁴⁹ Ioan Opriș, *op. cit.*, p. 306.

⁵⁰ Constantin Kirîțescu, *op. cit.*, p. 354.

⁵¹ Dimitre Onciul (7 ianuarie 1856, Straja, jud. Suceava-20 martie 1923, București). Studii la Cernăuți și Viena, doctor în istorie, activitate didactică, prof. univ., membru și președinte al Comisiunii Monumentelor Istorice, membru și președinte al Comisiei consultative heraldice, membru și președinte al Academiei Române, director general al Arhivelor Statului, de la 1 aprilie 1900 și până la încetarea din viață. Vezi Ștefan Ștefănescu, *Dimitre Onciul*, în *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 244-245; Mihail Fănescu, *Dimitre Onciul*, în *Figuri de arhiviști*, p. 201-227; „Glasul Bucovinei”, anul III, nr. 1221, Cernăuți, 22 martie 1923, p. 3; Vasile Pârvan, *Memoriale*, București, 1923, p. 85-90; Constantin Moisil, *Necrolog Dimitre Onciul*, în „Cronica numismatică și arheologică”, anul III, nr. 11-12, București, martie-aprilie 1923, p. 81; Aurelian Sacerdoțeanu, *Dimitre Onciul. 1856-1923*, în „Revista Arhivelor”, IV, I, 1940, p1-5; Virgiliu Z. Teodorescu, *Dimitre Onciul, protector al izvoarelor trecutului poporului român*, în „Revista Arhivelor”, anul LXXI, vol. LVI, nr. 2/1994, p. 199-205.

Lapedatu⁵², a cărui experiență fusese benefică la declanșarea măsurilor organizatorice pentru constituirea, în anul 1919, a Serviciului Arhivelor din Transilvania. Ca și în alte cazuri, Constantin Angelescu a procedat cu mult discernământ la desemnarea viitorului director general al Arhivelor Statului. În procesul de promovare în ierarhia didactică i-a reținut atenția cariera parcursă până la acea dată de profesorul Constantin Moisil⁵³, afirmat ca un bun organizator al învățământului tulcean. Proaspătul numit, secondat de prof. Gheorghe Nedioglu⁵⁴, cel care a fost, ani de zile, adjunctul lui Dimitre Onciul, a trecut la o aprofundată analiză a înfăptuirilor predecesorilor, reținând prioritățile ce se impuneau să fie rezolvate.

⁵² Alexandru Lapedatu (14 septembrie 1876, Cernatu Săcele, jud. Brașov – 30 august 1950, Sighet, jud. Maramureș, Peritenciar), studii la Brașov, Iași, București, licență în istorie și geografie, activitate la Biblioteca Academiei Române, Comisiunea Monumentelor Istorice, Comisia Istorică a României, istoric medievist, carieră didactică universitară, a asigurat interimatul la conducerea Arhivelor Statului (20 martie-31 octombrie 1923), fondator al Institutului de Istorie Națională din Cluj, susținător al acțiunilor pentru promovarea unității naționale, om politic, deputat, ministru, animator cultural, publicist, membru al Academiei Române-1918. Vezi Viorica Pervain, în *Enciclopedia istoriografiei românești*, p. 196-197; *Alexandru Lapedatu, Scrieri alese – articole, cuvântări, amintiri*. ediție îngrijită de Ioan Oprîș, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985. Vezi *Arhivele Statului - 125 ani de activitate 1831-1956*, p. 217; Ioan Oprîș, *op. cit.*

⁵³ Constantin Moisil (8 decembrie 1876, Năsăud, jud. Bistrița-Năsăud–20 octombrie 1958, București), studii la Năsăud, București, doctor în istorie la Cluj, activitate didactică, numismatică la Cabinetul Academiei Române, director general al Arhivelor Statului (1 noiembrie 1923-30 septembrie 1938), unde a finalizat obiectivele declanșate de predecesorul Dimitre Onciul: Școala Superioară de Arhivistică, „Revista Arhivelor” și Muzeul Arhivelor Statului, în incinta căruia, până în anul 1935, s-au desfășurat și lucrările Societății Numismatice Române și cele ale „Prietenilor istoriei Bucureștilor”, membru de onoare al Academiei Române-1948, președinte al Societății Numismatice Române, publicist. Vezi Constantin Preda, în *Enciclopedia istoriografiei românești*. p. 224-225; *100 de ani de la nașterea lui Constantin Moisil*, comunicări la sesiunea științifică din cadrul Muzeului Arhivelor, publicate în „Revista Arhivelor”, anul LIV, vol XXXIX, nr. 1/1977, p. 76-92; Ilie Țabrea, *Opera științifică a d-lui Constantin Moisil*, București, Editura Cartea Românească, 1939, p. 13, extras din „Revista Arhivelor” III, nr. 8/1939; Virgil Z. Teodorescu, *Constantin Moisil și Muzeul Arhivelor*, în „Revista Arhivelor”, anul LIV, vol XXXIX, nr. 1/1977, București, p. 87-89.

⁵⁴ Gheorghe Nedioglu (28 martie 1883, Zebil, jud. Tulcea–1963, București), studii la Tulcea și București, activitate didactică, autor de manuale școlare, activitate la Arhivele Statului, pasionat cercetător al vechilor instituții juridice. Vezi Virgiliu Z. Teodorescu, *Slujitori ai arhivelor din România: Profesorul Gheorghe Nedioglu – Schiță de portret*, în „Revista Arhivelor”, anul LXIX, nr. 4/1994, p. 415-426; Al Lapedatu, *op. cit.*, p. 234, 243; Nicolae Mecu, *Gheorghe Nedioglu (1883-1963)*, în „Buletinul Societății de științe filologice din R.S.R. pe anul 1983”, București, p. 91-94.

Constantin Moisil s-a stabilit asupra a trei asemenea obiective: Școala de Arhivistică și Paleografie⁵⁵, „Revista Arhivelor”⁵⁶ și Muzeul Arhivelor Statului⁵⁷, toate menite să formeze viitoarele cadre și să informeze publicul asupra atribuțiilor acestei instituții trezoriere a izvoarelor de cunoaștere a faptelor înaintașilor. Dezideratele declanșate de predecesori se aflau în diverse stadii până să devină o realitate cotidiană. Concomitent, noua conducere a intensificat demersurile pentru rezolvarea spinoasei probleme a relațiilor externe, găsind în Constantin Angelescu un consecvent sprijinitor. În acest caz, era în atenție recuperarea tezaurului arhivistic evacuat la Moscova⁵⁸, în timpul primului război mondial, precum și recuperarea arhivelor din teritoriile ce au aparținut administrativ altor state până în anul 1918 și care, conform tratatelor și convențiilor, reveneau statelor succesoare. Enunțate și argumentate ca probleme majore ale Arhivelor Statului, acestea au găsit la conducerea Ministerului Instrucțiunii înțelegerea care a condus la realizarea lor, în decursul anilor. Predilect, ne referim la problemele interne. Astfel, începând din anul 1924, școala și revista și-au început activitatea, iar localul muzeului, ca avanpremieră, a găzduit, în sălile finisate, o amplă expoziție⁵⁹ de artă bizantină organizată pentru participanții la Congresul Internațional de Bizantinologie, ce și-a desfășurat lucrările în România, în anul 1924. Muzeul a fost inaugurat⁶⁰ la 1 mai 1925, în prezența primului-ministru, Ion I. C. Brătianu, și a ministrului Instrucțiunii,

⁵⁵ Școala de Arhivistică și Paleografie și-a început activitatea la 28 noiembrie 1924, numindu-se, inițial, Școala practică de arhivari – paleografi. Vezi *Arhivele Statului – 125*, p. 64-66; Ioana Burlacu, *Constantin Moisil și Școala de Arhivistică*, în „Revista Arhivelor”, anul LIV, vol. XXXIX, nr. 1/1977, p. 85-87.

⁵⁶ „Revista Arhivelor”, vezi *Arhivele Statului – 125*, p. 122-124.

⁵⁷ Virgiliu Z. Teodorescu, *Istoricul Muzeului Arhivelor*, manuscris cu bibliografia problemei.

⁵⁸ Evacuarea a fost pregătită de Dimitre Onciul, documentele au fost introduse în lăzi special confecționate din lemn și tablă zincată. În prima etapă au fost duse, în toamna anului 1916, la Iași, de unde, în vara anului 1917, au fost pomite, împreună cu celelalte componente ale tezaurului țării, spre Rusia, ajungând la Moscova. Valorile arhivistice au fost însoțite de directorul Gh. Nedioglu. După depozitare-preluare de către partea rusă, personalul român a pornit spre România. Situațiile cu care s-au confruntat au fost consemnate de Alexandru Lapedatu într-un concludent jurnal. Vezi Alexandru Lapedatu, *op. cit.*, p. 232-318 (Jurnalul de la Moscova).

⁵⁹ Expoziția a reunit valori din tezaurul Arhivelor Statului, dar și din colecții particulare. Contribuția lui George Olszewski a fost notorie, atât prin piesele puse la dispoziție, cât și prin modul de expunere a tuturor mărturiilor, rezultatul fiind, pentru el, acordarea titlului de director onorific al Muzeului Arhivelor Statului. În anii următori, la muzeu s-au organizat diverse expoziții și manifestări științifice și culturale de prestigiu.

⁶⁰ În incinta palatului special construit pentru a găzdui acest muzeu, după proiectul arh. Petre Antonescu, la 1 mai 1925 a fost dezvelită o mare placă de marmură care a consemnat momentul inaugurării.

dr. Constantin Angelescu, pentru ca, de la 26 martie 1926 să fie deschis pentru public, oferind prilejul de a cunoaște valori din tezaurul arhivistic aflat în patrimoniul Arhivelor Statului, dar și la colecționari particulari⁶¹.

Parcursul dosarelor din arhiva Ministerului Instrucțiunii relevă preocuparea ministrului Constantin Angelescu de a-l susține pe Constantin Moisil ca să beneficieze de o legislație care să răspundă cerințelor acelor ani. În expunerea de motive⁶², prin care a susținut în fața membrilor guvernului proiectul -lege, se făcea referință la cum s-a condus instituția, timp de mai bine de patru decenii, după reglementările⁶³ din anul 1872, care au fost puțin modificate⁶⁴, însă, în anul 1906, ele nu mai erau în concordanță cu evoluția instituției, prefacerile intervenite în structura statului, amploarea problemelor, toate reclamând o nouă legislație și, ca atare, prezenta un proiect-lege menit a fi, după adoptare, instrumentul de organizare al Arhivelor Statului și care cuprindea⁶⁵ prevederi referitoare la „Depozite” (articolele 1-4); „Organizarea instituției” (articolele 5-8), instituirea direcțiilor regionale la Iași, Cluj, Chișinău și Cernăuți; „Personalul” (articolele 9-13); „Activitatea Științifică” (articolele 14-15) și „Dispozițiuni tranzitorii” (articolul 16).

Proiectul-lege, după acceptarea de către membrii Guvernului, a trecut prin cele două camere ale Parlamentului României (Adunarea Deputaților⁶⁶, la 9 mai 1925, iar Senatul⁶⁷, la 20 mai 1925).

O altă preocupare a lui Constantin Angelescu a fost cea îndreptată spre obținerea mărturiilor referitoare la istoria românilor din arhivele reunite la Viena. Acțiunea de recuperare era în conformitate cu prevederile Tratatului de Pace de la Saint-Germain, articolele 190-193, 196 și 93, care au condus la încheierea Convenției cu Austria pentru

⁶¹ Arhivele Statului au alăturat colecționarului George Olszewski pe tinerii arhiviști Virgil P. Arbore și Mihai Regleanu, în activitățile de organizare a expozițiilor și îndrumarea vizitatorilor.

⁶² D.A.N.I.C., fond *Ministerul Instrucțiunii*, inv. 713, dosar 562/1925, f. 35, Jurnalul întocmit în ședința Consiliului de Miniștri care a analizat și aprobat referatul Ministerului Instrucțiunii, împuternicindu-l pe ministrul de resort să facă demersuri pentru luarea în dezbatere, de către Camerele Legiuitoare ale Parlamentului, a Proiectului- lege.

⁶³ Regulamentul nr. 1236 pentru organizarea serviciului Arhivelor Statului a fost semnat de domnitorul Carol I, la Sinaia, la 11 iulie 1872. Vezi D.A.N.I.C., fond *D.G.A.S.*, dosar 1/1862, Secretariat, f. 279-282, publicat în *Arhivele Statului-125*, p. 197-200, publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 163, 25 iulie 1872.

⁶⁴ „Monitorul Oficial”, nr. 894/1906 II 27; D.A.N.I.C., fond *Ministerul Instrucțiunii*, inv. 713, dosar 562/1925, f. 37.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 38, 39, 42, 47, 48-60, 16 articole.

⁶⁶ Vezi D.A.N.I.C., fond *Ministerul Instrucțiunii*, inv. 713, dosar 562/1925, f. 34.

⁶⁷ Senatul a votat Proiectul de lege la 22 mai 1925. Vezi D.A.N.I.C., fond *Ministerul Instrucțiunii*, inv. 713, dosar 562/1925, f. 33; *Arhivele Statului-125*, p. 36-38; 205-210; „Monitorul Oficial”, nr. 153, partea I-a, 15 iulie 1925.

aplicarea acestora⁶⁸. În expunerea de motive s-a făcut referință la ceea ce s-a întreprins în secolul al XIX-lea⁶⁹ de către Eudoxiu Hurmuzaki⁷⁰, realizând colecția de documente ce-i poartă numele. Ulterior, Academia Română a obținut copii de pe rapoartele consulare întocmite de reprezentanții Austriei la București și la Iași, precizându-se că documentele întocmite după 1848 n-au fost accesibile până la primul război mondial. Erau amintite prevederile din tratatele de pace care consemnau drepturile României de a ridica materialele arhivistice ce priveau trecutul Bucovinei, Transilvaniei, Banatului și Maramureșului. Ca primă măsură a statului român, fuseseră acreditate două persoane care lucrau la Viena pentru depistarea documentelor și copierea celor care ne interesau. Cu acest prilej era afirmat interesul pentru cercetarea arhivelor de la Liow, Cracovia, Praga și Budapesta. În concluzie, se afirma necesitatea constituirii unei „Misiuni Istorice”, care să concretizeze lucrările de ridicare a materialelor ce ne reveneau, conform convențiilor. Era preconizată și informarea lumii științifice prin intermediul unui buletin al acestei misiuni. Se afirma că aducerea acestor noi izvoare va permite, pe baza unei exigente cercetări, elaborarea viitoarelor studii istorice. Ca atare, se considera, ca stringentă, aplicarea prevederilor convențiilor internaționale, urmând ca rezultatele să faciliteze aceste interese majore ale României. Proiectul-lege cuprindea⁷¹ trei articole. Articolul 1 prevedea să se înființeze o „Misiune Istorică” în scopul: a) de a cerceta arhivele și colecțiile de documente din străinătate și, îndeosebi, în centrele în care se găsesc documente privitoare la trecutul nostru; b) de a aduce la îndeplinire dispozițiunile Convenției privitoare la arhive, încheiată între România și Austria. Articolul 2 prevedea că personalul misiunii se numește de Academia Română, în acord cu ministrul Instrucțiunii Publice. Numirea persoanelor și organizarea misiunii se vor face în baza unui regulament redactat de Academia Română, aprobat de minister. Articolul 3 prevedea că, pentru aplicarea imediată, se va deschide un credit pentru anul bugetar 1925, iar pentru anii următori se înscriu în bugetul statului creditele necesare pentru întreținerea acestei misiuni.

⁶⁸ Ioan Opreș, *op. cit.*, p. 68-69.

⁶⁹ D.A.N.I.C., fond *Ministerul Instrucțiunii*, inv. 714, dosar 516/1926, f. 5, 5 bis, expunerea de motive întocmită de ministrul dr. Constantin Angelescu.

⁷⁰ Eudoxiu Hurmuzaki (29 septembrie 1812, Cernauca, azi Ucraina–29 ianuarie / 10 februarie 1874, Cernauca), studii la Cernăuți și de drept la Viena, jurist, istoric, revoluționar, participant la evenimentele de la 1848, om politic, militant pentru libertatea și unitatea românilor într-o Daco-Românie, cercetător al arhivelor pentru depistarea mărturiilor referitoare la trecutul românilor, adunând o vastă colecție de documente ce a constituit suta de volume ce-i poartă numele, colecționar, publicist, membru al Academiei Române-1872. Vezi Florin Constantiniu, *Enciclopedia istoriografiei românești*, p. 174; Virgiliu Z. Teodorescu, *Expoziția documentară Eudoxiu Hurmuzaki*, în „Revista Arhivelor”, anul LI, vol XXXVI, nr. 4/1974, p. 530-532.

⁷¹ D.A.N.I.C., fond *Ministerul Instrucțiunii*, inv. 713, dosar 516/1926, f. 64.

Consiliul de Miniștri a luat în dezbatere Proiectul-lege la 4 iunie 1925, aprobând⁷² cele stipulate și recomandând să fie făcute demersurile pentru a fi remis Parlamentului României.

Calitatea dr. Constantin Angelescu de prețuitor al arhivelor o probează și gestul⁷³ pe care l-a făcut la 15 octombrie 1935, când a pus la dispoziția Academiei Române suma de 10 milioane de lei, depusă spre fructificare la Banca Națională a României, „...cu destinația de a servi pentru construcția unei clădiri menită să adăpostească tezaurul de documente și obiecte istorice al Academiei.”

Numele dr. Constantin Angelescu se înscrie în rândurile celor care au fost alături de oamenii din arhive pentru completarea, păstrarea, conservarea și valorificarea informațiilor din sacrul tezaur, conștient că menirea lor este să-l transmită neștirbit și permanent îmbogățit cu noi referințe la istoria României. Că n-a fost numai o preocupare dictată de structura ministerului, la acea dată Arhivele Statului făcând parte din compunerea acestuia, o relevă și interesul pe care l-a acordat istoriei, în general, și a celei referitoare la evoluția medicinei pe teritoriul României, în special.

Pentru posteritate, personalitatea dr. Constantin Angelescu a fost immortalizată de artiștii plastici. Amintim, în acest sens, că la Expoziția retrospectivă organizată în anul 1927, sub auspiciile Ateneului Român, a fost prezentat⁷⁴ și portretul „Ministrului Angelescu”, modelat de Lydia Kotzebue⁷⁵.

În anul 1934, firma gravorului Carniol a realizat medalia cu toartă pentru sărbătorirea, în ziua de 29 iulie, a marelui protector al învățământului, prof. dr. Constantin Angelescu. Piesa a fost bătută în bronz argintat, având diametrul de 32 mm⁷⁶. Aceluiași eveniment i-a fost dedicată și medalia modelată⁷⁷ de sculptorul Ion Jalea.

La a 38-a expoziție a societății „Tinerimea Artistică”, organizată în perioada

⁷² *Ibidem*, dosar 562/1925, f. 65, 66.

⁷³ Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 106.

⁷⁴ Ateneul Român, *Expoziția artiștilor români pictori și sculptori din ultimii 50 de ani, Catalog 1927*, Tip. I.C. Văcărescu, str. Umbrei 4, poziția 327.

⁷⁵ Lydia Kotzebue (24 martie 1847, Iași–27 februarie 1920, București), studii la Iași, Berlin și Giessen, de filozofie, drept și istorie, doctorat în drept la Berlin și filozofie la Giessen. Activitate în magistratură, carieră didactică universitară, istoric, filosof și economist, cu o bogată activitate de elaborare a unor sinteze.

⁷⁶ George Buzdugan, Gheorghe Niculiță, *Medalii și plachete românești*, București, Editura Științifică, 1971, p. 271.

⁷⁷ *Ibidem*.

3-30 aprilie 1938, sculptorul Mihai Onofrei⁷⁸ a participat⁷⁹ cu bustul modelat pentru a-l evoca pe medicul Constantin Angelescu. Lucrarea a fost turnată în bronz și a fost amplasată în incinta Casei Corpului Didactic din București⁸⁰, de unde, după anul 1948, a fost îndepărtată, ajungând în pivnița edificiului, de unde a fost salvată, după anul 1990, așteptând ziua când i se va acorda cinstirea cuvenită.

La timpul respectiv, personalitatea dr. Constantin Angelescu a reținut atenția fotografilor⁸¹ și a operatorilor de film⁸².

Cele enunțate mai sus, considerăm că permit să preluăm și să subscriem la succinta caracterizare⁸³ făcută de Constantin Kirișescu: „Dr. Angelescu a fost un patriot, dar nu un șovinist, mai ales n-a fost un persecutor al naționalităților.” El a părăsit această lume după o viață de dăruire, în care a căutat să ridice învățământul și cultura la nivelul care să permită afirmarea intelectuală a poporului român, în contextul complexelor prefaceri din perioada interbelică europeană.

⁷⁸ Mihai Onofrei (4/16 iulie 1896, Botești, jud. Vaslui – 7 noiembrie 1980, București), studii de artă plastică la Iași, specializare la Roma, Neapole, Paris, participant cu lucrări la expoziții din țară și străinătate, multe fiind integrate în patrimoniul unor prestigioase instituții muzeale. În forul public are o serie de monumente, inclusiv cele care cinstesc memoria Eroilor neamului românesc; a contribuit la realizarea artistică a fațadelor Arcului de Triumf, carieră didactică universitară. Vezi Octavian Barbosa, *Dicționarul artiștilor români contemporani*, București, Editura Meridiane, 1876, p. 370; Virgiliu Z. Teodorescu, *Monografia Mihai Onofrei*, Iași, Editura Junimea, 176 p.

⁷⁹ *A XXXVIII-a Expoziție a societății „Tinerimea Artistică”, 3-30 aprilie 1938, Catalog*, poziția 358.

⁸⁰ Casa Corpului Didactic din București a fost construită după proiectul arh. Constantin Iotzu, lucrările fiind declanșate în anul 1911 și finalizate în anul 1914. Casa a rezultat ca aplicare a acțiunii din 1903 inițiată de Spiru C. Haret.

⁸¹ D.J.A.N. Bacău, fond *Primăria Bacău*, dosar 41/1923, f. 10, „Buletinul Educației Fizice”, organul ONEF, anul I, nr. 1, aprilie 1925, coperta, foto dr. C. Angelescu; D.M.B.A.N., fond Ateneul Român, dosar 3/1928, f. 215, „Clipa”, anul VI, nr. 178, 20 mai 1928, p. 3, foto dr. C. Angelescu.

⁸² Arhiva Națională de Filme, colecția *Jurnale de actualități*.

⁸³ Constantin Kirișescu, *op. cit.*, p. 348.